

Eija Honkanen

Lektor, *Ph.D*

Häme kutsekõrgkool, kutsepedagoogika kõrgkool

eiija.honkanen@hamk.fi

ETTENÄGEVAD SPETSIALISTID MULTIDISTSIPLINAARSES VÕRGUSTIKUS – ERIKUTSEÕPETAJA KUTSEOSKUSTE NÕUDED

Sissejuhatus

Soomes kasvab erikutseõppe vajadus pidevalt. Selle põhjus on ühelt poolt see, et meil toimub erikutseõppe eelkõige integratsioonipõhiselt (1998. aasta kutsekoolituse seadus), ja teiselt poolt see, et eriõppe vajadus on suurenenud. Vajaduse kasv omakorda põhineb diagnostika arengul ja sellel, et ka raskema puudega inimesed saavad tänapäeval kutsekoolitust (Miettinen 2002b). Praegu vajatakse ka täiskasvanute kutsekoolituses ja kutsekõrgkoolides eriõppe tugiteenust. Eriikutseõpetajate vajadus on kasvanud võrdeliselt eriõppe suurenemisega. Kutseõppe rakendamise toetuseks vajatakse õppeasutustes eripedagoogikaspetsialiste, kes tunnevad ka kutseala oskusi ja üldpedagoogikat.

Õpetaja tööülesannete muutumine kutsekoolituses

Luukkainen (2000 ja 2004) ja Vertanen (2002) vaatlevad oma artiklites õpetaja rolli. Õpetaja töö eesmärk on õppimises juhendada. Praegu ja ka tulevikus on õpetaja tööülesanded sotsiaalselt laiemad, mis tähendab seda, et õpetajal on oma õpilaste eest täielik vastutus. Tervikpildis laieneb ühiskondlik vastutus ning väheneb õpetajatöö ja sotsiaaltöö erinevus. Juhendamisevajadus suureneb, sest õppeasutustes on üha enam selliseid õpilasi, kes vajavad õppimisel rohkem suunamist ja mitmesuguseid tugimeetmeid. Eesmärk on kõigi õpilaste puhul siiski sama – tagada hea elukvaliteet ja töö leidmine või võimalus edasiõppimiseks. Õpilastele raskuste lisandumine ja kuhjumine on raskendanud ka kutsekoolituse kasvatusliku ülesande täitmist. Vastutus jagatakse eri spetsialistide vahel, kuid õpetajal on käivitaja ja koordinaatori roll. Ta on täiskasvanu, keda õpilane usaldab. Siiani oli tavaline lahendus õpiraskuste korral õpilase üleviimine eriõppele. See mudel enam ei toimi, sest kogu asjaomane vanuserühm koos oma probleemidega on õpetaja argipäev ning toob kaasa integratsiooni ja kohandamise vajaduse. Õpetaja enda võime tegeleda igasuguste õpilastega

on puudulik, sest oskusi lihtsalt ei piisa. Probleemid on osaliselt pedagoogilised ning osaliselt turvalisus- ja kasvatusalased (Luukkainen 2004). Et kutsekoolituse integratsioon ei jääks vaid tehniliseks integratsiooniks, vaid teostuks tõelise toimiva ja ühiskonda sotsiaalselt sobituva integratsioonina (vrd Jahnukainen 2002, 24–34; Moberg 1982, 285–302), on õpetaja igapäevase pedagoogilise töö toetamiseks vaja eriõpetaja pädevust (Honkanen 2006).

Erikutseõpetaja pädevuse nõuded

Erikutseõpetaja pädevuse lähtekoht on laialdaste ja mitmekülgsete oskuste ühendamine õpetamises, kutsekoolituses ja tööelus. Erikutseõpetaja pädevuse alus on oma kutseala töö oskamine, tööelu tundmine ja pedagoogilised oskused ning nende pädevusvaldkondadega seotud eripedagoogilised oskused. Erikutseõpetaja koolitus annab ettevalmistuse selleks, et töötada spetsialistist eriõpetajana kõigis kutsekoolitussüsteemi astmetes. Praktikas tähendab see, et erikutseõpetajaks õppinud inimene võib osaleda kutsebaaskoolituses, täiskasvanute koolituses või tegutseda kutsekõrgkoolis eripedagoogi ülesannetes. Kutsekoolituses on eriõpetaja tööülesanded üsna laiad. Kui lisada veel eriõppe mitmekesisus, mis hõlmab nii kergemate õpiraskustega õpilaste õpet kui ka raskeima puudega inimeste õpet, on kogu erikutseõppe valdkonna tundmine ja valdamine eriõpetajatele üsna raske ülesanne.

Hirvonen (2006) kirjeldab oma väitekirjas pädevust, mida on eriõpetaja töös tänapäeval vaja. Selle järgi peab eriõpetaja jälgima pidevalt oma valdkonna, õpetaja pedagoogilise pädevuse ja eripedagoogika arengut. Hirvonen toob esile erikutseõpetaja nn kolmetahulise rolli. Tema järgi on eriõpetaja oskuste arendamisel ja arenemisel „oht jääda tahaplaanile” (*ibid.*, 103) ehk eriõpetaja enda kutseidentiteedi areng võib jääda sellises pädevusnõuete mitmekesisuses puudulikuks. Minu kogemuste põhjal on sellisel juhul eripedagoogide koolitustel ja täienduskoolitustel oluline ja keskne ülesanne toetada ja tugevdada eriõpetaja kutseidentiteedi teket ja arengut. Plaanipärane, eriõpetaja pädevust ja kutseidentiteeti toetav täienduskoolitus kutsekoolituse valdkonnas on puudujääk, mis tuleks otsustajate tasemel likvideerida võimalikult kiiresti. Mõni aeg tagasi omandatud eripedagoogiline pädevus pidevalt areneval teadusalal kaua ei püsi, eriti juhul, kui sellega seonduvad veel pidevalt muutuvad kutsekoolituse ja tööelu oskuste nõuded.

Eriõpetaja – kolleeg ja konsultatiivne töömeetod

Erikutseõpe on arenenud klassi vormis eriõppest integratsiooni suunas, seda üritatakse teostada inklusiooni ehk kaasamise vaimus (Miettinen 2002a, 15–23; Honkanen 2006). Tänapäeval toimub erikutseõpe eelkõige integratsiooni kaudu. See seab erikutseõppe ette oma probleemid. Igal kutseõpetajal ja õpetajal peaksid olema põhiteadmised õpetamise individuaalsusest, eriõppest ja selle põhimõtetest oma õppeasutuses ning eriõppe võimalustest. Õpetajakoolituses sisaldub eriõppe ja multidistsiplinaarse ühistegevuse teemasid üsna tagasihoidlikult. See seab erikutseõpetajale pädevusega seotud nõudeid ka seoses konsultatiivsete oskustega. Eriõpetajale langeb sellisel juhul oma töökollektiivis lisaks kolleegi rollile ka eripedagoogiliste lahenduste vahendaja roll (vrd Hirvonen 2006, 130; Honkanen 2006). Eriõpetaja peab oskama oma kolleege õppeasutuse igapäevatoos juhtida ja toetada. Juhendamist ja eripedagoogika vahendeid läheb tarvis selleks, et õpetaja suudaks leida erilist tuge vajava õpilase, toetada teda tema õpingutes, individualiseerida õpet õpilase vajadustest sõltuvalt ja aidata sellega kaasa erivajadustega õpilase õppimisele.

Ettenägev individuaalne töö

Eripedagoogika lähtealus eriõppes on õpilase vajadused (Kivirauma 2001, 213). Eriõpilase vajaduste kindlakstegemisel on oluline teadvustada tema võimeid ja eesmärgi, et saaks leida konkreetsed tuge vajavad valdkonnad. Toe vajaduste kindlakstegemine eeldab eripedagoogika spetsialistilt ettenägevat tööd. Praktikas peab eriõpetaja õpilase pädevust ja võimeid õpitava eriala ja eesmärkide suhtes ette nägema ning määrama koostöös teiste multidistsiplinaarsete spetsialistidega kindlaks vajalikud tugimeetmed, unustamata õpilase oma aktiivset rolli planeerimisel ja otsuste tegemisel.

Tugimeetmete planeerimist ja teostamist mõjutavad eelkõige õppeasutuse eriõppe tugimeetmete võimalused, mida asutus saab ise määrata, ja teiseks kutsekoolituse avatuks muutunud õppekeskkond, mis on laienenud õppeasutuse sees toimuvast õppest üha enam tööelus asetleidvaks õppeks, kus lisaks õpetajatele tegutsevad juhendajatena oma ala asjatundjad. Eriõpilase tugimeetmete ettenägelik planeerimine ja individuaalne täpsustamine tõusevad esile tööelu õppekeskkonnas.

Spetsialist multidistsiplinaarses võrgustikus

Eriõpetaja ei ole vaid oma õpilaste eest hoolitsev kutseõpetaja, kes mõtleb eripedagoogika seisukohast oma kutseala pädevusele, õpilase õppetööle ja toetamisele, vaid ka multidistsiplinaarse koostöövõrgustiku koostaja ja koostöö hoidja. Eriõpetaja loob multidistsiplinaarset koostöövõrgustikku õppeasutuse sees ning sellest väljaspool koostööpartneritega, kes on multidistsiplinaarses eripedagoogilises koostöös põhilised osalised. Eesmärk on luua piirkondlik võrgustik, kus igäihe pädevus täiendab teiste omi (nt kutseõpetaja, õppenõustaja, eriõpetaja, tervishoiutöötaja, psühholoog, kutsenõustaja, taastusravi, tööelu) ja toetab erivajadustega õpilase õppimist, head elukvaliteeti, tööhõivet või edasiõppimist (vrd Honkanen 2006; Nummenmaa 2003, 113–122).

Kutsehariduses muutuvad lisaks piirkondlikule võrgustumisele koolituse ja tööelu nõuetena tähtsamaks ka rahvusvaheline tegevus ja üleilmsed õppekeskkonnad. Need ei ole ainult üldhariduse, vaid ka eriõppe ees seisvad proovikivid. Kutsekoolituse sobivust õppekeskkonnana arendatakse tulevikus nii, et kõigil õpilastel oleks võrdne võimalus liikumisest, suhtlemisest ja suhtumisest sõltumatuks kutsekoolituseks (teise astme kutsekoolituse eripedagoogika strateegia eelnõu 2002). Erivajadustega õpilaste rahvusvaheline tegevus kutseõppeasutuse igapäevatoos ei ole veel kinnistunud ja tegevus on vähene (vt Honkanen 2006). Eriõpetaja on õppeasutuse tasandil määrava tähtsusega kohal, kui eriõpilastele rahvusvaheliseks tegevuseks ja üleilmseteks õppekeskkondadeks võrdseid võimalusi luuakse.

Multidistsiplinaarse võrgustiku loomine ja arendamine ning eripedagoogiliste lahendusmudelite ja takistamatuse toomine eriõppesse nõuavad ka eripedagoogika struktuuride mõjutamist õppeasutuse tasandil. See eeldab tihedat koostööd ja mõjutamist õppeasutuse juhtkonna tasemel, kus toimub otsustamine ja eriõppe tööstruktuuride loomine. Tööstruktuure luuakse õppeasutuses nt õppenõustamise kava, eriõppe korraldamise kava koostamise kaudu, mis on osa õppekavast (õppekava alused 2000). Mitmed kattuvad ja osalt paralleelsed kavad õpilase õpingute toetamiseks takistavad tegelikult terviklikku, holistilist juhtimistööd (vt Honkanen 2006; Rauhala 1992, 45). Õpilase õppetöö toetamiseks tuleks minu arvates koostada terviklik õpilaste heaoluprogramm, kus on ühendatud kõik eelnimetatud kavad (Honkanen 2006).

Kokkuvõte

Eriõpetaja muutumine eriklassi õpetajast eripedagoogika spetsialistiks kutsekoolituse keskkonnas ja võrgustikes on eriõpetaja jaoks suur kasvu- ja arengueesmärk. Eriõpetaja võiks olla kutsekoolituse tegevuskeskkonnas teatud määral eriõppe oskuste tutvustaja, teadmiste ja oskuste jagaja.

Eelkirjeldatu põhjal võibki mõelda, et erioõpetaja ülesanne on olla õpilase õppe- ja heaolukava koostaja, jälgija ning selle eest hoolitseja multidistsiplinaarses võrgustikus. Igapäevase tegevuse võtmeküsimus on eripedagoogiline tugi ja arusaam terviklikust juhtimisest. Nii tõusevad võrdõigusliku ja takistusteta kutsekoolituse õppekeskkonna loomisel esile eriõpetaja eripedagoogilised oskused, sotsiaalse suhtluse oskused ja terviklik arusaam asjadest.

Allikad

Hirvonen, M. 2006. Ammattikouluista avoimiin oppimisympäristöihin. Ammatillisen erityisopettajan työ muutoksessa. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 64.

Honkanen, E. 2006. Opinto-ohjaus ja erityisopetus. Asiantkirja- ja haastattelututkimus opetussuunnitelman perusteiden mukaisesta opinto-ohjauksesta ammatillisessa erityisopetuksessa. HAMK Ammatillisen opettajakorkeakoulun julkaisuja 1/2006.

Jahnukainen, M. 2002. Erityisopetuksen tarve ja järjestäminen ammatillisessa koulutuksessa 2000-luvulla. Ammatikasvatuksen aikakauskirja 4, 24–33.

Kivirauma, J. 2001. Erityispedagogiikka tieteenä. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja. Kasvatus 3, 213–214.

Laki ammatillisesta koulutuksesta 1998. Laki ammatillisesta koulutuksesta 21.8.1998/630 (Soome 21. augusti 1998. aasta kutsekoolituse seadus nr 630).

Luukkainen, O. 2004. Opettajuus – Ajassa elämistä vai suunnan näyttämistä? Akateeminen väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 986.

Miettinen, K. 2002a. Erilaisen oppijan tukeminen ammatillisessa koulutuksessa. Teoksessa S. Pajukoski & E. Rinne (toim.) Erilaiset oppijat näytöissä. I Raportti. Erilaisen oppijan tunnistaminen sekä tuki- ja ohjaustoimet ammatillisessa peruskoulutuksessa. Näyttö-projekti. Helsinki: Helsingin seudun erilaiset oppijat ry, 11.

Miettinen, K. 2002b. Erilaiset oppijat ammatillisessa koulutuksessa – segregaatio, integraatio vaiko peräti inklusio toiminnan lähtökohtana. Ammattikasvatuksen aikakauskirja 4, 15–23.

Moberg, S. 1982. Integraatiotutkimus. Teoksessa K. Tuunainen. (toim.) Erityispedagoginen tutkimus Suomessa. Lastensuojelun Keskusliitto. Julkaisu 65, 285–302.

Nummenmaa, A.-R. 2003. Moniammatillisen ohjauskulttuurin kehittäminen. Teoksessa H. Kasurinen (toim.) Ohjausta opintoihin ja elämään – opintojen ohjaus oppilaitoksessa. Helsinki: Opetushallitus, 113–122.

Opetussuunnitelman perusteet 2000. Helsinki: Opetushallitus.

Rauhala, L. 1992. Humanistinen psykologia. Helsinki: Yliopistopaino.

Vertanen, I. 2002. Ammatillinen opettajuus vuonna 2010. Toisen asteen ammatillisen koulutuksen opettajan työn muutokset vuoteen 2010 mennessä. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus, Hämeen ammattikorkeakoulu. Hämeenlinna.